

Landscape Urbanism

Rüya Ardıçoğlu

Fırat Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Elazığ, 23119

ABSTRACT

Because of the rapid urbanism since 19th century, the planning and designing approaches were changed. Planning and designing with natural references, balance between nature and city, relations between nature and human were started to ignore. These ignorance caused various problems in today's cities. Against the approach that ignored the nature, a new urban approach that consider natural environment, ecological balance, natural references came into question again. Landscape urbanism is the current name of design with nature approach. In fact, design with nature idea is not recent idea, however, due to Industrial Revolution and rapid urbanism it was ignored more than hundred years. The idea of landscape urbanism aims to produce solutions for environmental problems in cities and design cities compatibly with nature.

Key Words: landscape urbanism, landscape planning, ecological planning, urban design, landscape design

Peyzaj Şehirciliği

ÖZET

19.yüzyıldan itibaren hızlı kentleşmeyle yapılan planlama ve tasarımlarda doğal çevrenin gösterdiği referanslardan uzaklaşılması, doğa-kent dengesinin ve doğa-insan ilişkilerinin göz ardı edilmesi hızla büyüyen kentlerde bugün yaşanan pek çok sorunun doğmasına neden olmuştur. 1960'larda bu yanlış şehircilik anlayışına karşı yeniden doğal çevrenin ve ekolojik dengenin gözetildiği, doğal çevrenin şekillendirdiği şehircilik yaklaşımları gündeme gelmiştir. Aslında yüzyıllardır yapılan fakat Sanayi Devrimi, hızlı kentleşme gibi etkenlerden dolayı uzunca bir süre askıya alınan bu yaklaşım bugün Peyzaj şehirciliği adı altında yeniden gündeme gelmiştir. Peyzaj şehirciliği yaklaşımıyla kentlerde bugün var olan çevresel sorunlara çözüm üretilebilmekte ve şehirlerin yeniden doğal çevreyle uyumlu ve bütüncül bir şekilde tasarlanması sağlanabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: peyzaj şehirciliği, peyzaj planlama, ekolojik planlama, kentsel tasarım, peyzaj tasarımı

1. GİRİŞ

Son yüzyılda meydana gelen yoğun kentleşme süreci ve bu kentleşme sürecinde ekolojik ve doğal referanslardan uzak yapılan planlama ve tasarımlar neticesinde hem kentlerde hem de doğada pek çok sorun meydana gelmiştir. Geçtiğimiz yüzyılda yeşil alanlardan ve en önemlisi ekolojik dengeyi gözetken yaklaşımlardan uzaklaşılması nedeniyle bugün yaşadığımız kentler hem doğal hem de kentsel anlamda pek çok sorunu barındırmaktadır.

Yaşanılan bu olumsuz tecrübeler, planıcı ve tasarımcıları yeniden düşünmeye sevk etmiş ve doğa ile kentsel alan ilişkisinin gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır.

Bu sorunun çözümü için 1990’larda gelişen peyzaj şehirciliği kavramı kent-doğa ilişkisinin yeniden kurulmasında bugünün benimsenen en önemli yaklaşımlarından biridir. Bu yaklaşım ile planlama ve tasarım süreçleri yapısal unsurlar çerçevesinde değil, peyzaj özelliklerine bağlı olarak şekillenmektedir. Diğer bir deyişle, peyzaj şehirciliğinde peyzaj özelliklerine bağlı kentsel gelişim süreci önerilmektedir.

Doğa ve kent olgularını yeniden kurgulayan ve dengeleyen bu yaklaşımın kökeni ise aslında yeni olmayan fakat 19.yüzyıldan beri askıya alınmış olan bir ilkedir. Doğadan referans alan ve doğa ile uyumlu planlama ve tasarım yapma ilkesidir. 19. ve 20.yüzyıllarda uzunca bir süre unutulmuş bu ilke 1960’lardan itibaren peyzaj mimarı ve şehirci olan Ian McHarg öncülüğünde yeniden canlandırılmıştır. McHarg’ın ‘*design with nature*’ yani ‘*doğa ile tasarım*’ söylemi bugünkü peyzaj şehirciliğinin de temelini oluşturan felsefedir. Bu nedenle bugünün güncel kavramı olan peyzaj şehirciliğinin doğru anlaşılması için McHarg’ın 1960’larda yeniden canlandırdığı felsefenin de anlaşılması gerekmektedir.

Bugün peyzaj şehirciliğinde kullanılan metot ve yaklaşımların pek çoğu ‘doğa ile tasarım’ ilkesine dayanmakta ve kullanılan birçok yöntem McHarg’ın o dönem önerdiği yöntemlerden oluşmaktadır.

2. PEYZAJ ŞEHİRCİLİĞİ

Peyzaj şehirciliği, son otuz yıllık süre zarfında ortaya çıkan güncel bir kavramdır. 19.yüzyıldan itibaren doğadan ve doğa referanslı tasarımlardan uzaklaşılmasıyla çeşitli kentsel ve ekolojik sorunlar meydana gelmiştir. Bu noktadan hareketle peyzaj şehirciliği kavramı 1990’larda James Cornar’ın ‘*landscape as urbanism*’ konferansları ile gündeme gelmiştir [7]. Daha sonra, yapılan çalışmaların toplandığı ‘*Recovering Landscape*’ yayınlanmıştır [2]. Ardından, Architectural Association (AA) bu programa Mohsen Mostafavi liderliğinde öğrenci almaya başlamıştır [1].

Peyzaj şehirciliğinin temel söylemi en basit haliyle, kentlerde önce yapıların yani binaların değil peyzajın tasarlandığı yaklaşım modelidir. Bu yaklaşımla kentsel planlama ve tasarım, ekolojik özellikler ve kentsel peyzaj neticesinde şekillenmektedir. Diğer bir deyişle, kentsel planlama ve tasarımda önce yapısal alanlar, binalar değil önce peyzajın plan ve tasarımının yapılması ve bu referans ile yapısal çevrenin oluşturulmasıdır. Bu model ile son yüzyılda kaybedilen doğa-insan ve doğa-kent ilişkisinin yeniden sağlanması ve bugün olduğu gibi doğa ile zıt düşen tasarımlar değil doğal çevre ve kaynaklar ile uyumlu ve dengeli olan çevreler ortaya çıkmaktadır.

Peyzaj şehirciliğinde, peyzaj yalnızca yeşil alan ve görsel tasarımlar anlamına gelmemektedir. Burada kullanılan peyzaj sözcüğü, tüm yer altı ve yer üstü ekolojik sistemler bütününe içine almakta, tüm bu sistemlerin değerlendirilmesi ile yapısal çevrenin nasıl oluşturulması gerektiğini söylemektedir.

Güncel bir kavram olan ‘peyzaj şehirciliği’ aslında yüzyıllardır uygulanan ve bilinen bir yaklaşımın bugün kullanılan güncel adıdır. ‘Doğa ile tasarım’ ya da ‘doğayı referans alarak tasarım’ ilkesinden gelen peyzaj şehirciliği kavramı doğal referansların göz ardı edildiği dönemin ardından yeni bir isimle tekrar gündeme gelmiştir. Geçmiş yüzyıllarda kentlerde ve kırsalda yapılan doğayı temel alan planlama ve tasarımlar 20.yüzyılın sonunda yeniden doğruluğu kabul edilerek gündeme gelmiştir.

3. DOĞA ile TASARIM ANLAYIŞI

Doğa temelli tasarım ve planlama anlayışı yüzyıllardır süregelen bir yaklaşım modelidir. Doğal özelliklerin ve ekolojik değerlerin dikkate alınmasıyla, doğanın şekillendirdiği kent planları ve tasarımları her uygarlık ve her dönemde olmasa da pek çok medeniyetin uyguladığı bir yaklaşım olmuştur.

Bugün ülkemizdeki şehirlerimizi incelediğimizde, 20.yüzyıldaki yoğun ve yanlış kentleşme hareketlerinin aksine geçmişte kentlerimizin bugün doğruluğu ispatlanmış bu anlayış ile tasarlandığı görülmektedir. Geçmişteki şehircilik anlayışımız ve şehirlerimizin geçmiş dönemleri incelendiğinde, doğaya meydan okumayan, aksine doğayla uyumlu tasarlanan organik kent planları, topografya kullanımı, arazi kullanımı, doğal kriterlere göre yönlendirme, her konutun kendi açık alanıyla tasarlanması geçmişte kentlerimizin doğa ile uyumlu tasarlanabildiğinin somut örnekleridir.

19.yüzyıldan itibaren Endüstri Devrimi ile tüm dünyada kaybedilen bu tutum, McHarg'ın doğa ile tasarım fikrini yeniden ortaya atmasıyla canlanmıştır. McHarg bu noktada peyzaj şehirciliğinin ve ekolojik planlamanın öncüsü olarak gösterilebilmektedir.

McHarg, doğayı bir bilim olarak görmekte ve doğru analiz edildiğinde, tasarım ve planlamaya doğanın rehberlik ettiğini söylemektedir. McHarg'a göre, peyzaj mimarları doğayı koruyup, tamir edecek olan kişilerdir. Özellikle bugün kentlerin ve metropollerin geldiği noktada peyzaj mimarları bozulan kent-doğa ve doğa-insan ilişkisini yeniden yapılandıracak olan en önemli meslek grubudur.

Ian McHarg'ın *'Design with Nature'* kitabında da bahsedildiği gibi, peyzaj mimarisi bünyesinde doğa, tasarım ve bilim kavramları sürekli gelişmiştir. Peyzaj mimarlığında doğa, tasarım ve bilim kavramları birlikte ele alınmalıdır. Bu nedenle McHarg kendini bilim adamı olarak kabul etmekte ve peyzaj mimarlarının yapısal çevrede, doğanın kendi ekolojik dengesinde, alan kullanımında ve alan planlamasında dengeyi sağlayan meslek olduğunu söylemektedir.

3.1. Doğa Referanslı Planlama ve Tasarım

Doğa referanslı planlama ve tasarım noktasında yapılması gerekenler ile kentler yeniden doğa ile bütünleşebilmekte ve bozulan ekolojik dengeler düzeltilebilmektedir. Bu kapsamda planlamada alan seçimleri ve alan kullanımları en başta gelen kriterlerdir.

Ekolojik yönden önem taşıyan alanların mutlaka açık alan olarak korunması ve bu bölgelere yapılaşmanın yapılmaması gerekmektedir. Aksi takdirde doğal kaynakların ve ekolojik dengenin bozulmasıyla beraber yerleşim alanları için de afet riski gibi önemli riskler oluşabilmektedir. Bu alanlar; yüzey suları, bataklık bölgeler, sel yatakları, aküfer alanlar, ormanlık alanlar, aşırı eğimli yamaçlar, koruluk alanlar ve tarım arazileri olarak belirtilmektedir [6].

Kentlerde, yapılaşmaya uygun olmayan bu tür alanlar sıklıkla mevcut olup, eğer değerlendirilme şansları varsa bu alanların kentsel açık alanlar olarak tasarlanması duruma göre mümkün olabilmektedir. Ekolojik etkenler çerçevesinde kentsel bir açık alan veya park olarak tasarlanabilmektedirler.

Kentsel planlama ve tasarımın en önemli ayağı olan kent formu da yine doğal referanslar ve ekolojik hassasiyetler çerçevesinde şekillendirilmelidir. Topografya, iklim, hidrolojik özellikler gibi etkenler göz önüne alınarak organik kent formları tercih edilmelidir.

Ekolojik dengenin korunması ve doğa referanslı uygulamalar yalnızca doğanın korunması için değil, insan sağlığı için de gerekmektedir. Özellikle metropollerde ve büyük ölçekli kentlerde yapısal alanın yoğunluğu gerek fiziksel gerekse psikolojik yönlerden insan sağlığını olumsuz etkilemektedir.

Kent içerisinde oluşturulan farklı ölçeklerdeki doğal alanlar ve bitkilendirme ile daha sağlıklı çevreler oluşturulabilmektedir. Özellikle büyük kentlerde yoğun olan CO₂ (karbon dioksit) salınımının olumsuz etkileri kentlerin yeterli ölçüde bitkilendirilmesi ile azaltılabilmektedir [6].

Doğa referanslı planlama ve tasarım için, Coğrafi Bilgi Sistemi (GIS)'nin de öncüsü kabul edilen McHarg'ın ekolojik planlamada önerdiği modelinin ana unsuru *'map-overlay method'* yani *'katman katman çakıştırılmış haritalama'* tekniğidir. Bu harita aşaması daha çok tasarım kararını vermeden, analiz ve fikir aşamasında uygulanmaktadır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda tasarım kararı şekillenmektedir. Tasarım ve planlamaya etki eden faktörlerin her biri ayrı ayrı şeffaf bir paftada olup, bu paftalar katman katman üst üste ana paftanın üzerine koyulup, tüm veriler çakıştırılır.

Çakıştırılan bu katmanlar; topografya, hidroloji, morfoloji, sit alanları, arazi kullanımları, sosyal yapının dağılımı gibi pek çok veriden oluşmaktadır. Her faktör belirli renkler ile gösterilip, önem durumuna ya da belirli bir faktörün dağılımına göre tonlamalar ile bütüncül durum gösterilir. Bugün ekolojik planlama ve tasarım uygulamalarının hemen hepsinde kullanılan bu yöntem ile söz konusu alanın ekolojik verileri, korunması gereken yerleri ve yapılacak tasarımın ilkeleri şekillenmektedir.

4. PEYZAJ ŞEHİRCİLİĞİ YAKLAŞIMLARI

Peyzaj şehirciliğinde, kentsel çevrelerin ekolojik ve doğal kriterler ile oluşturulmasında temel alınan iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar *'city as landscape'* yani *'peyzaj olarak kent'* ve *'building as landscape'* yani *'peyzaj olarak yapı'*dir [4].

4.1. Peyzaj Olarak Kent

Peyzaj şehirciliği kavramının savunduğu tasarım ve planlama modeli olan peyzaj referanslı kentsel çevreler oluşturma fikri, kentleri bütününde bir peyzaj olarak düşünmeyi gerektirmektedir [5]. Kentsel alanların planlama ve tasarımında önce yapıların ve yapısal çevrenin tasarlandığı model yerine öncelikle peyzajın ele alınıp belirlendiği ve çıkan sonuca göre yapısal öğelerin olduğu model, kentlerin yapısal algılarının yanında kentin tamamının bir peyzaj olarak ele alınmasını söylemektedir.

Sözlük anlamlarının aksine, peyzaj ya da 'landscape' teknik unsurlar içermeyen manzara demek değildir. Peyzaj yalnızca çevremizde görsel olarak gördüklerimiz değil aynı zamanda doğal referanslar çerçevesinde teknik unsurlar ile yapılan düzenlemelerdir.

Cosgrove'un da belirttiği gibi "peyzaj sadece gördüğümüz çevre değildir, o çevremizdeki tüm kompozisyonun, tüm çevrenin bütün halidir [3]."

Bu nedenle doğa ve kent dengesini sağlayabilmek, ekolojik dengeyi koruyabilmek için kent, doğal etkenler göz önüne alınarak bütününde bir peyzaj olarak tasarlanmalıdır. Kentin peyzaj temelli tasarlanması için, bütününde yapısal bir alandan önce bir peyzaj olarak görülmesi gerekmektedir.

Bu noktada peyzaj sanılanın aksine yalnızca yeşil alan ve bitkisel uygulamalar demek değildir. Bu modelde peyzaj, pek çok ekolojik sistemi içinde barındıran ve gerektiğinde yapısal sistemler ile doğal elemanları birlikte kullanan bir kavramdır.

4.2. Peyzaj Olarak Yapı

Peyzaj olarak yapı, yapılaşmanın da peyzaj kriterleri doğrultusunda olması ve aslında yapıların peyzajın bir parçası olarak algılanması anlamını taşımaktadır. Topografyaya, iklime ve diğer doğal etkenlere göre yapı inşa etmek anlamına gelmektedir. Kent bütününde, yapısal çevrenin peyzajın bir parçası olduğu ve peyzajın şekillendirdiği ölçüde tasarlanması demektir.

Bu yaklaşım, 20.yüzyıldaki uygulamalarda olduğu gibi önce binaların ve yapısal çevrenin oluşturulup daha sonra peyzaj kısmının ele alındığı yaklaşımı reddetmektedir. Çünkü bu yaklaşım neticesinde hem ekolojik anlamda çevreye hem de peyzaj yönünden kente uygun olmayan planlama ve tasarımlar meydana gelmektedir.

Bu nedenle çağdaş bir söylem olan peyzaj şehirciliğinin temel yaklaşımlarından biri de, yapısal çevrenin de peyzajın parçası olarak görülmesi ve peyzaj kriterleri ile şekillenmesidir.

5. PEYZAJ ŞEHİRCİLİĞİ UYGULAMALARI

Peyzaj şehirciliği doğrultusunda yapılan planlama ve tasarımların şekillenmesinde en sık kullanılan yöntem ve uygulamalardan bazıları olan mekanik peyzaj, alan çalışması, kentsel altyapı ve yeşil kentsel tasarım ile yeşil, mimari ve alt yapının doğal etkenler doğrultusunda birlikte doğru kullanılması mümkün olabilmektedir [4].

5.1. Mekanik Peyzaj (Mechanic landscape)

Alanla ilgili elde edilen verilerin dijital ortamda sentezlenmesi ve bu sentezlerden çeşitli analizlerin çıkarılmasıdır. Bu kapsamda verilerin doğruluğu, organizasyonu, ilk etapta alanda nelerin olup nelerin olamayacağı gibi analizlerin çıkarılmasıdır. Dijital ortamda, veriler ışığında çeşitli diyagramların ve uygun formların çıkarılması da mekanik peyzajın parçalarındandır. Bu programla veri direkt alınmakta ve analizler neticesinde alana uygun olabilecek mimari formlar ortaya çıkartılmaktadır. [4].

5.2. Alan Çalışması (Field operation)

İkinci adım olan alan çalışması ise soyut ve dijital ortamda öneriler üreten mekanik peyzajın aksine, alana doğrudan müdahale uygulamasıdır.

Alan çalışması mekanik peyzaja göre çok daha karmaşık ve kapsamlı bir yapıdadır. Mekanik peyzajın aksine bu yöntem, statik mimari formlardan ziyade ekoloji, altyapı, mimari, kent gelişimi, yaşamsal doku ve bitkisel peyzaj gibi pek çok bileşenin ekolojik dengeyi sağlayacak çerçevede geliştirilmesidir [4].

Alan çalışmasında öncelikli adım, eğer gerekli ise söz konusu alanın dönüşümü ve ıslahıdır. Sonraki adımda ise alanın hem ekolojik yönden hem de belirli bir program çerçevesinde kentsel yönden rehabilitasyonunun sağlanmasıdır.

Bu yöntemin önemli teorisyenlerinden olan James Corner ve ofisinin Fresh Kills için hazırladığı şema bu uygulamaya örnek uygulamalardan biridir [4]. Fresh Kills New York'ta 30 yıl en büyük çöp alanlarından biri olarak, 2001'den sonra ise beton yığınlarının kaldırıldığı bir alan olarak kullanılmıştır. 8.9 km²'lik bir alana sahip olan Fresh Kills için 2003'te rehabilitasyon ve onarım projesine başlanma kararı alınmıştır. Proje, alanın ekolojik yönden geri kazanılması, ıslahı, alanda biyolojik çeşitliliğin sağlanması gibi hedefler içermekte ve aynı zamanda kentsel açıdan alanı New York'un en büyük parkı olarak kullanıma sunma hedefindedir. Proje kapsamında yapılan analizler ile alanda hangi bölgenin ne şekilde onarılacağı, hangi fonksiyon türü için uygun olabileceği saptanmış ve 2008 yılında projeye başlanmıştır. 2008'de başlanan projenin bir kısmı tamamlanmış olup, projenin ve alanın ekolojik ıslahın tamamlanması 30 yıllık bir süreyi kapsamaktadır [8].

5.3. Kentsel Altyapı ve Yeşil Kentsel Tasarım (Civic infrastructure and Green urban design)

Kentsel altyapı yalnızca kentlerde konforu ve düzeni sağlamak için değil aynı zamanda hem kentlerin hem de doğanın korunmasında önemli rol oynamaktadır. Kentlerde sağlıklı çevreler oluşturmak ve doğada ekolojik dengeleri koruyabilmek için altyapı uygulamaları peyzaj şehirciliğinin önemli parçalarından biridir [4].

Peyzaj şehirciliğinin kentsel tasarım anlayışında ise kentsel tasarımın yeşil odaklı yapılması ve kentsel tasarım projelerinde yeşile önem verilmesi amaçlanmaktadır. Peyzaj şehirciliği penceresinden bakıldığında da kentsel tasarımda yeşil alan vurgusu bu yaklaşımın önemli ayaklarından biridir.

6. SONUÇ

19.yüzyıldan itibaren planlama ve tasarımda ekolojik değerlerin ve peyzaj özelliklerinin referans alınmaması, bugün hem kentlerde hem de doğal çevrede çeşitli sorunların oluşmasına yol açmış, kent ve doğa ilişkisinin kopması, ekolojik dengenin bozulması gibi sonuçlar doğurmuştur.

Peyzaj şehirciliği bu sorunların önüne geçecek yeni bir tasarım ve planlama anlayışı ortaya koymaktadır. Peyzaj şehirciliği bu noktada kent-doğa ilişkisini yeniden sağlayacak, bozulan ekolojik dengeyi tekrar sağlayacak olan yaklaşımı ifade etmektedir.

Peyzaj şehirciliği kavramının temeline inildiğinde ise, bu yaklaşımın kökeninin aslında çok daha eskiye dayandığı sonucu çıkmaktadır. Son yüzyılda askıya alınan bu yaklaşım 1960'larda Ian McHarg tarafından yeniden hatırlatılmış ve bugünkü peyzaj şehirciliğinin temelini oluşturmuştur.

Bu nedenle peyzaj şehirciliğini doğru yorumlayabilmek için McHarg'ın doğa ile tasarım yaklaşımının ve uygulamalarının incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra geçmişteki şehircilik yaklaşımlarımız ve şehirlerimizin geçmiş dönemlerdeki plan ve tasarımları incelendiğinde sürdürülebilir ve yaşanılabilir bir kentsel çevrenin doğal çevre ile sağlanan uyumlu birlikteliği görülmektedir. Bu da yüzyıllardır süre gelen şehircilik anlayışımızın bugün yeni kavramlar ile aslında tekrar gündeme geldiğinin bir göstergesidir. Bu nedenle şehirlerimizde kaybettiğimiz bu anlayışın tekrar inşası için hem şehircilik tarihinin incelenmesi hem de peyzaj şehirciliği kapsamında güncel gelişmelerin takip edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] Bullivant, Lucy. 'The thickening ground: The Landscape Urbanism Graduate Programme, Architectural Association, London' in A+U: architecture and urbanism, 3(426), pp.122-127, Mar 2006
- [2] Corner, James (ed). Recovering Landscape: essays in contemporary landscape architecture. New York: Princeton Architectural Press, (1999)
- [3] Cosgrove, Denis E. Social Formation and Symbolic Landscape. Croom Helm, Kent, (1984)

- [4] Gray, Christopher D. From Emergence to Divergence:modes of landscape urbanism.Masters of Architectural Degree University of Edinburg, (2006)
- [5] Frampton, Kenneth. ‘Towards an Urban Landscape’ in D: Colombia Documents of Architecture and Theory, Volume 4, (1995), pp83-94
- [6] McHarg, Ian. Design With Nature.(1969)
- [7] Waldheim, Charles. ‘Landscape Urbanism:a Genealogy’ in praxis:journal of writing+building, no4,pp10-17, 2002
- [8] Web-1: <http://www.mas.org/urbanplanning/freshkills>, 16 February 2016.